ឧបសៅ សង្ហា

ព្រលឹងជាតិខ្មែរគឺអ្វី ?

ពិនិត្យអំពីព្រឹត្តិការណ៍សំខាន់ៗមាននៅស្រុកខ្មែរ

មាតិការឿង

សេចក្ដីផ្ដើម... 2

ព្រលឹងជាតិ... 11

សេចក្តីផ្តើម

ខ្មែរយើងតែងតែមាន មោទនភាព អំពីអតីតកាល ប្រកបដោយ កិត្តិនុភាពខ្មែរ, ជាពស្តុតាង យើងឃើញថា តាំងពីប្រទេសខ្មែរ បានទទួលឯករាជ្យ ពីបារាំងមក អ្នកដឹកនាំខ្មែរគ្រប់របបនយោបាយ តែងតែយក ប្រសាទអង្គរវត្ត ជាបដិរូបជាតិខ្មែរ, លើទង់ជាតិរបស់ប្រជាជាតិខ្មែរ, គេតែងយករូបប្រាសាទអង្គរវត្ត ទុកជា វត្ថុដ៏ប្រសិទ្ធិសំរាប់ធ្វើអច្ចារ័ទ (ការគោរព), រំលឹកជាកំណត់ នូវការចងចាំ នូវភាពថ្កុំថ្កើងខ្មែរ ពីអតិតកាល។ តែយើងដឹងថា អង្គរវត្ត ត្រូវបានអ្នកដឹកនាំខ្មែរយើង ធ្លាប់បានបោះបង់ចោល ហើយទុកជា កន្លែងឧត្បាតសំរាប់ជាតិខ្មែរ :

លើកទី១ : យោងលើឯកសារព្រះរាជពង្សាវត្តខ្មែរ ក្នុងផែនដី ព្រះបាទត្រសក់ផ្អែម (១៣៤០-១៣៤៦), ក្នុងបុរាណកាល មានស្តេចខ្មែរមួយអង្គព្រះនាម « សេណរាជ » ទ្រង់សំរេចចិត្តចាកចេញពីមហានគរ មកសាង ព្រះរាជវាំងនៅក្បែរភ្នំប្រសិទ្ធិ។ ទោះបី ក្នុងឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រ គេឥតបានបញ្ជាក់ឲ្យច្បាស់ពីហេតុ ដែលព្រះអង្គ បានសំរេចចិត្តដូររាជធានីនោះក៏ដោយ តែតាមការយល់របស់យើង គឺគ្មានអ្វីក្រៅពីរាជាធានីមហានគរ លែងមាន ភាពជា វិហាទីតាំង មិនតែប៉ុណ្ណោះ ក្លាយជាទីកន្លែងអសន្តិសុខ សំរាប់

របបដឹកនាំជាតិ ជំនាន់នោះផង។ ស្តេចអង្គនេះហើយ ដែលតាត្រសក់ផ្អែម បានធ្វើឃាតដោយជួន ក្នុងចំការត្រសក់ផ្អែមរបស់គាត់ ហើយក្រោយមក ត្រូវបាន សេនាបតីមន្ត្រីទាំងពួង អញ្ជើញតាត្រសក់ផ្អែម ឲឡើងសោយរាជ្យបន្តមក ក្នុងកំឡុងឆ្នាំ ១២៩០ (តាមឯកសារ ដំកល់ទុកក្នុងបណ្ណាល័យព្រះបរមរាជវាំង, សៀវភៅក្បាលទី៣, លេខ ៥៣,ទំព័រ៦៨), បន្ទាប់មក ព្រះបាទត្រសក់ផ្អែម បានសម្រេចចិត្ត លើករាជធានីពី ភ្នំប្រសិទ្ធិ មកតាំងនៅមហានគរវិញ។ តាមឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រខ្មែរយើង ព្រះបាទសេណរាជ ជាមហាក្សត្រចុងក្រោយបំផុត នៃវង្សត្រកូលក្សត្រមហានគរ។ តាមឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រផ្សេងទៀត, ចារទុកលើសិលាចារឹកថា ស្តេចចុងក្រោយបង្អស់ នៃសម័យអង្គរ គឺ ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៩ (១៣២៧-១៣៤០)។ យើង សន្មត់ថា ស្តេចអង្គនេះហើយដែលត្រូវ តាត្រសក់ផ្អែមធ្វើឃាត, បន្ទាប់មកបុគ្គលនេះ បានឡើងសោយរាជ្យ នៅឆ្នាំ ១៣៤០។ យើងដឹងថា ក្នុងចំណុចនេះ អ្នកប្រវត្តិសាស្ត្រមានការអល់អែកយ៉ាងខ្លាំងមិនដឹងថា ត្រូវដាក់អង្គស្តេចណា ឲសោយរាជ្យតពីព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៩ ដែលគេមិនដឹងច្បាស់ផងថា ស្តេចអង្គនេះ បានសោយទិវង្គតនៅឆ្នាំណាពិតប្រកដផង។ សេចក្តីរួញរានេះ បញ្ជាក់បង្ហាញថា ក្នុងសម័យនោះ ច្បាស់ជាមានកលិយុគអ្វីមួយ ឬ បដិវត្តន៍ កើតឡើងក្នុងមហានគរ ដែលនាំឲមានការកាច់ស្នាម

ប្រវត្តិសាស្ត្រជាតិ បន្តឲ្យច្បាស់ ពីរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី ៩ ដែលជាស្តេចចុងក្រោយបង្អស់ នៃសម័យអង្គរ។

លើកទី២ : គឺព្រះបាទពញាយ៉ាត (១៣៨២-១៤២៧), ទ្រង់បានសម្រេចចិត្ត លើករាជធានី ពីមហានគរមកតាំងនៅក្នុងស្រុកបាសាន ក្នុងកំឡុងឆ្នាំ ១៣៨២។ បន្ទាប់មកទៀត ទ្រង់បានលើករាជធានី មកតាំងនៅភូមិឫស្សីកែវ ក្នុងខេត្តភ្នំពេញ ដោយសារនៅស្រុកបាសាន ជាដំបន់លិចទឹកជ្រៅក្រៃលែង ដែលនាំ ឲមានក្តីលំបាកជាច្រើន ដើម្បីកសាងរាជធានី។

ការប្តូររាជធានីនេះ ជាការដូរ ជាស្ថាពរ ព្រោះស្តេចខ្មែរបន្តក្រោយៗមក រហូតមកដល់បច្ចុប្បន្នកាល មិនដែលមានព្រះរាជាណាម្នាក់ បានលើករាជធានី វិលត្រឡប់ទៅតាំងនៅមហានគរវិញនោះឡើយ។ ដូច្នេះយើងអាចសន្និដ្ឋានបានថា ការដូរទីកន្លែងរាជធានីនេះ ជាការបញ្ចប់ជាស្ថាពរដែរ នៃរបបនយោបាយមហានគរខ្មែរ។ គួរដឹងដែរ ពីមូលហេតុអ្វី បានជាព្រះបាទពញាយ៉ាត ទ្រង់សម្រេចចិត្ត ចាកចេញពីមហានគរ ?

តាមឯកសារប្រវត្តិសាស្ត្រ, មូលហេតុមានច្រើន ដំបូងជាយុទ្ធសាស្ត្រយោធា។ ដូចយើងដឹងថា ព្រះបាទពញាយ៉ាត ជាវរក្សត្រ (Roi victorieux) រំដោះស្រុកខ្មែរចេញពីការកាន់កាប់សៀម តែទ្រង់ បែជាយល់ឃើញថា ជោគជ័យ

នេះ ជាជោគជ័យ បំភាន់ភ្នែកតែប៉ុណ្ណោះ បើសិនជា ព្រះអង្គ មិនដូរយុទ្ធសាស្ត្រការពារជាតិ។ ក្នុងគំនិតនេះ ទ្រង់យល់ថា មហានគរជា ទីតាំងនៅក្បែរពេកពីទល់ដែនខ្មែរសៀម, ទីជិតនេះ នាំឲខ្មែរយើង មានការលំបាកជាច្រើនក្នុងយុទ្ធសាស្ត្រយោធា ការពារមហានគរ ព្រោះទ័ពសៀមអាចវាយប្រហាររាជធានីខ្មែរ តាមការលួចល្បក់ បានងាយស្រួលណាស់, ដូច្នេះការដូរទីកន្លែងរាជធានី មកតាំងទី នៅឆ្ងាយពីទល់ដែនសៀម ជារបៀបរៀបការពារ ជាធម្មជាតិមួយ ដើម្បីទុក ពេលវេលាគ្រប់គ្រាន់ ឲព្រះអង្គកេណ្ឌកងទ័ព ដើម្បីតទប់នឹងវេរវេគ (កម្លាំងសត្រូវ) វាយលុកចូលដែនដីខ្មែរ។ ជាពិសេសទៅទៀត, នៅក្នុងដំបន់មហានគរពេលនោះ លែងមាន ធនធានមនុស្សគ្រប់គ្រាន់ សំរាប់កេណ្ឌ ធ្វើទាហានផង និង ជាពលសេដ្ឋកិច្ចសំរាប់ការរស់នៅផង ព្រោះថា ដោយសារ មានសង្គ្រាមជាច្រើនដងពេករវាងខ្មែរនិងសៀម នាំឲប្រជារាស្ត្រ ស្លាប់ច្រើនក្នុងសង្គ្រាម និងនាំគ្នា រត់ចេញពីដំបន់មហានគរដើម្បីរត់គេចពីការកេណ្ឌធ្វើទាហាន និង ខ្លាចទ័ពសៀមកេណ្ឌយកទៅស្រុកសៀម។ ចំពោះអ្នកស្រុក រស់ក្នុងដំបន់មហានគរជំនាន់នោះ គេយល់ឃើញថា មហានគរ អស់មានលទ្ធភាព រក្សាសន្តិសុខ ដល់ការរស់នៅ របស់គេទៀតហើយ។ និមិត្តរូបនៃ « ភាពថ្កុំថ្កើង » ដែលធ្លាប់ជា ម្លប់ នៃសេចក្តីសុខ ដូរភាពជា វាលសោះខ្យល់សំរាប់ជីវភាពរស់

នៅ ប្រកបទៅដោយ ការភិតភ័យ រង់ចាំតែមហន្តរាយ ដែលនឹងអាចកើតឡើងគ្រប់ពេលវេលា ឥតឲដំណឹងជាមុននោះឡើយ។ វុត្តការណ៍ (ហេតុដែលបាននិយាយរួចហើយ) នេះជា កត្តាជំរុញ ឲព្រះបាទពញាយ៉ាត សម្រេចចិត្តចាកចេញ ពីមហានគរ។ ម្យ៉ាងវិញទៀត ស្តេចខ្មែរក្នុងព្រះរាជវង្ស របស់តាត្រសក់ផ្អែម ដែលមានពូជពងវង្សត្រកូលជារាស្ត្រ មិនសូវដែលមានការជំពាក់ចិត្តនឹងមហានគរនោះឡើយ ព្រោះជា ទីកន្លែង របស់សន្តតិវង្សចាស់ និង ជាទីកន្លែង ដែលព្រះរាជវង្សានុវង្សខ្មែរនោះបានកសាងឡើងសំរាប់តែធ្វើការបូជាថ្វាយ ដល់អាទិទេព នៃព្រាហ្មញ្ញសាសនា ដែលជាមនោគមវិជ្ជា នៃពួកព្រាហ្មណ៍បុរោហិត ជាជនក្លិង្គ, ខុសពីពុទ្ធសាសនា, ដែលជាសាសនាពិតរបស់ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ។

ព្រះរាជវង្ស តាត្រសក់ផ្អែម ក្រោយពីបានទៅ សោយរាជ្យនៅមហានគរ អស់ច្រើនរជ្ជកាល បានឈ្វេងយល់ថា មហានគរ ជាទីកន្លែង នាំឲមានការខូចអត្ថប្រយោជន៍ច្រើនដល់ការដឹកនាំជាតិ ព្រោះទី១ ជា និមិត្តរូប នៃ « រដ្ឋបព្វជា », ទី២ ជា ទីតាំង ត្រូវការធនធានច្រើនណាស់ ជាប្រាក់ក្តី ជាមនុស្សក្តី ចំណាយដើម្បីផ្គត់ផ្គង់ នូវជីវភាពរស់នៅរបស់អ្នកស្រុក និង ការពារបូរី, ទី៣មហានគរ តាមរូបភូមិសាស្ត្រ លែងជា ទីតាំងកណ្តាល នៃរាជាណាចក្រខ្មែរដូចកាលពីសម័យអង្គរវត្ត។

សូមជម្រាបថា ដោយយោងតាមសិលាចារឹកបុរាណ ដែលគេរកឃើញក្នុងភូមិភាគឥសាន នៃប្រទេសថៃសព្វថ្ងៃ គេដឹងថា ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ តាំងពីសម័យចេនឡាមកម្លេះ (នៅពាក់កណ្ដាល ស.វ.ទី៦ រហូតមកដល់ដើម ស.វ.ទី៩) បានគោរពព្រះពុទ្ធសាសនាហីនយាន មុនក្លិង្គ ចូលស្រុកខ្មែរ។ ដូច្នេះឯង បានជាយើងសង្កេតឃើញថា ព្រហ្មញ្ញសាសនា មិនសូវមានឥទ្ធិពល មកលើប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរច្រើននោះឡើយ ទោះបីសាសនានេះ ត្រូវវណ្ណៈអ្នកដឹកនាំខ្មែរ យកមកធ្វើ ជាសាសនារដ្ឋ សំរាប់វណ្ណៈខ្លួន គោរពបូជាក៏ដោយ។ យើងដឹងថា ក្នុងសម័យអង្គរ (ចាប់តាំងពីឆ្នាំ៨០២ រហូតដល់ឆ្នាំ ១៣៤០ ?) ក្នុងរជ្ជកាល ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ (១១៨១-១២១៩) ទោះបី របបរាជានិយម ជំនាន់នោះ គោរពស្រឡាញ់ពុទ្ធសាសនាយ៉ាងណាក៏ដោយ ក៏របបនេះ នៅតែរក្សា ទំនាមទំនាប់ព្រហ្មញ្ញសាសនា នៅក្នុងព្រះរាជវាំងដដែល ព្រោះគេយល់ឃើញថា ព្រហ្មញ្ញសាសនាមាន អត្ថប្រយោជន៍ ពីរយ៉ាងសំខាន់ សំរាប់វណ្ណៈអ្នកដឹកនាំ :

១. ព្រហ្មញ្ញសាសនា មានអត្ថរសជាសាសនាផង និង ជាក្បួនសំរាប់ដឹកនាំជាតិផង។ ក្នុងទិដ្ឋភាពជា ក្បួននេះហើយ ដែលរបបរាជានិយម ទុកអត្ថប្រយោជន៍ នៃមនោគមវិជ្ជាព្រាហ្មណ៍បុរោហិត ជា បោសិតកិច្ច (កិច្ចដែលត្រូវចិញ្ចឹមបីបាច់រក្សា) របស់អ្នកដឹកនាំ។ ប៉ុន្តែគេបានបញ្ចូល

បន្ថែម នូវទិដ្ឋភាពថ្មីមួយទៀតក្នុងក្បួនដឹកនាំជាតិនោះ គឺ វិស័យសីលធម៌ ដែលជាវិស័យមួយសំខាន់ របស់ព្រះពុទ្ធសាសនា។ ជំនឿលាយគ្នានេះ នាំបង្កើត នូវលទ្ធិដឹកនាំថ្មីមួយ ដែលយើងតែងឮបោរាណ (ចាស់ទុំ) ខ្មែរ និយាយថា « អ្នកដឹកនាំល្អ គឺអ្នកដឹកនាំ ប្រកបដោយ ព្រហ្មវិហារធម៌ » (តាមលទ្ធិពុទ្ធសាសនា ព្រហ្មគឺជា ធម៌ បន្សាត់បាប ឬ កំចាត់កិលេស)។

ក្នុងលទ្ធិដឹកនាំថ្មី ដែលយកគោលព្រះពុទ្ធសាសនាជា មូលដ្ឋានច្បាប់ លែងចាត់ទុក ព្រះមហាក្សត្រជា អាទិទេពលើលោកកិយ ដូចក្នុង របបរាជានិយម និយមព្រហ្មញ្ញសាសនាទៀតហើយ។ តួនាទី ព្រះមហាក្សត្រគឺជា អ្នកការពារ ព្រះពុទ្ធសាសនា, អ្នកដឹកនាំប្រជារាស្ត្រ ក្នុងធម្មដើម្បីសេចក្តីសុខ និង សេចក្តីចំរើន នៃសង្គមជាតិ។

២. ព្រហ្មញ្ញសាសនា មានការបែងចែក វណ្ណៈ ក្នុងសង្គមដែលជា ការបែងចែក ឈរលើការបែងចែកដាច់ស្រឡះស្តីពីតួនាទី របស់វណ្ណៈនិមួយៗ សំរាប់រក ស្ថិរភាព ក្នុងសង្គម។ វណ្ណៈទាំងបួន មានដូចតទៅគឺ វណ្ណៈបព្វជិត (ព្រាហ្មណ៏), វណ្ណៈអ្នកដឹកនាំ (ក្សត្រីយៈ ឬ ខត្តិយៈ), វណ្ណៈអ្នកប្រកបវិជ្ជាជីវៈសេរី (វៃស្សៈ ឬ វេស្សៈ) និង វណ្ណៈបាវបំរើ ឬ ខ្ញុំគេ (សូទ្រៈ ឬ សុទ្ទៈ)។ វណ្ណៈនិមួយៗជា វណ្ណៈស្នូពូជ ឥតអាចមានលទ្ធភាពដូរ ឬ ឆ្លងពី វណ្ណៈមួយទៅ វណ្ណៈមួយបាន

នោះឡើយ។ តាមទិដ្ឋភាព រក្សាស្ថិរភាព ក្នុងសង្គមនេះហើយ ដែលយើឃើញថា របបរាជានិយមខ្មែរ និយមពុទ្ធសាសនា នៅតែរក្សារបៀប នៃរាជពិធីព្រាហ្មណ៍សាសនាក្នុងវាំងជានិច្ច។ ការរក្សានេះគឺជា ការរក្សា វង្សត្រកូលស្ដេច ក្នុងតួនាទី ជាអ្នកដឹកនាំជាតិផ្ដាច់មុខ ស្របតាម ការបែងចែកវណ្ណៈក្នុងព្រាហ្មណ៍សាសនា។ យើងឃើញថា ទោះបីតាត្រសក់ផ្អែម ដែលជា ស្ដេច មានពូជជារាស្ត្រក៏ដោយហើយជាអ្នកគោរពពុទ្ធសាសនាគ្មានខ្ចោះផង ក៏ទ្រង់ នៅតែរក្សា ក្រុមព្រាហ្មណ៍បុរោហិត នៅក្នុងរាជវាំងជានិច្ចព្រោះទ្រង់ ទុករបបរាជានិយមជា ប្រពៃណី និងជា គ្រឹះរបស់ជាតិខ្មែរ។ ក្នុងទស្សនៈនេះហើយ ដែលខ្មែរយើងតែងឮបោរាណខ្មែរនិយាយថា « បើពេលណា នគរឥតមានស្ដេច គឺនឹងមានកើតកលិយុគជាមិនខាន »។ ក្នុងទស្សនៈនេះដែរ ដែលវង្សត្រកូលស្ដេច តែងទុក ពូជអំបូររបស់ខ្លួន ជា នរបតី (ម្ចាស់ នៃពួកមនុស្ស) ដែលមាន ប្រជារាស្ត្រ ជាខ្ញុំបំរើ។ ហេតុនេះឯង បានជាខ្មែរ ទុកខ្លួនជា « ខ្ញុំ » មានស្ដេចជាម្ចាស់។ ប្រើពាក្យ « ខ្ញុំ » សំរាប់សំគាល់ នូវអត្តិភាពរបស់ខ្លួន, ការប្រើពាក្យសំដីនេះ គឺជាបច្ចេកទេស សំរាប់វាយសតិរាស្ត្រ ឲទទួលស្គាល់ និស្ស័យរបស់ខ្លួនជា « ខ្ញុំ » របស់វណ្ណៈក្សត្រ ឬ អ្នកដឹកនាំជាតិ។ លទ្ធិដឹងនាំរបស់រាជានិយមព្រះពុទ្ធសាសនា ដែលបានរៀបរាប់ខាងលើនេះ « ស្ដេចស្រឡាញ់រាស្ត្រ រាស្ត្រមានសក្ការៈ

(ស្នេហាខ្ពង់ខ្ពស់) ចំពោះស្ដេច » ប្រហែលគ្រាន់ជា ទ្រឹស្ដី ឬការឃោសនា របស់របបនយោបាយនេះតែប៉ុណ្ណោះ។ ត្រូវដឹងថា « ម្ចាស់ » និង « ខ្ញុំ » កើតមានក្នុងសង្គមខ្មែរពីការរួបរួម នៃវណ្ណៈបី គឺព្រាហ្មណ៍, ក្សត្រ: និងវេស្ស: ដើម្បីជញ្ជក់ នូវផលប្រយោជន៍អំពីវណ្ណៈសូទ្រ: ដែលវណ្ណៈទាំងបីទុកជាកម្លាំងបាវបំរើ ដែលគេតែងហៅថា ពួជរាស្ត្រ ឬពួជខ្ញុំគេ។ ត្រូវដឹងដែរថា វណ្ណៈព្រាហ្មណ៍ និង ក្សត្រ: ជាគូដៃតាមប្រយោជន៍ តែបែងចែកមុខនាទីដាច់គ្នា, តួនាទីព្រាហ្មណ៍គឺ គោលការណ៍ខាងសាសនា, តួនាទីពួកក្សត្រ:គឺគោលការណ៍នយោបាយ។ ស្ដេច ត្រូវការព្រាហ្មណ៍បុរោហិតសំរាប់ធ្វើវិធីទំនាក់ទំនងនឹងព្រះអាទិទេព, បើគ្មានព្រាហ្មណ៍បុរោហិត ជាអ្នករៀបវិធី ព្រះអាទិទេព ពុំអាចបរិភោគដង្វាយ របស់ស្ដេចថ្វាយជូននោះឡើយ ជាពិសេស ព្រះមហាក្សត្រ ត្រូវចំបាច់មានព្រាហ្មណ៍បុរោហិតម្នាក់ ជាទីប្រឹក្សាផ្ទាល់ ដែលខ្មែរយើងហៅថា « ព្រះរាជគ្រូ » ជាអ្នកមានអំណាច សាសនាចក្រ អមព្រះមហាក្សត្រ ដែលជាអ្នកកាន់ អំណាច អាណាចក្រ។ អំណាចទាំងពីរនេះ ជាអំណាច សំរាប់ដឹកនាំជាតិរបស់របបរាជានិយម។

ត្រឡប់មកនិយាយ អំពីការបោះបង់មហានគរវិញ យើងដឹងថា ពីសតវត្សមួយ ទៅសតវត្សមួយកន្លងទៅ រហូតដល់ចុងសតវត្សទី១៩ ប្រជារាស្ត្រខ្មែរ បានភ្លេចឈឹងពីអត្ថភាព នៃសម័យរុងរឿងរបស់ប្រជាជាតិខ្លួន។ ការភ្លេច

ពីអតីតកាលនេះ ជាការបាត់ សម្បជញ្ញៈ (conscience) ជាតិ ក្នុងរយៈពេលដ៏យូរអង្វែងមួយ ដែលនាំឲយើងចោទសួរជាសំនួរថា តើសង្គមខ្មែរមហានគរ និង សង្គមខ្មែរ ដែលបានបាត់សម្ពជញ្ញៈជាតិ ជាសង្គមខ្មែរតែមួយនោះដែរនោះឬទេ ?

មកដល់ចំណុចនេះ យើងអាចសួរ ជាសំនួរមួយទៀតថា អ្វីជា « សម្បញ្ញៈជាតិ » ?

ព្រលឹងជាតិ

សម្បញ្ញៈជាតិជា អត្តរស របស់សង្គមមួយ ដែលជា អសម្ភារៈ (ឥតរូប) ដែលមានចិន្តា (pensant) ដែលយើង តែងហៅថា « ព្រលឹងជាតិ »។ នៅក្នុងខណៈមួយ ដែលសង្គមបាត់ព្រលឹងជាតិ ក្នុងខណៈនោះ សង្គមនោះ ច្បាស់ជាមិនដូចគ្នានឹងសង្គម ដែលមាន ព្រលឹងជាតិនោះទេ ដែលជាគំនិតសំរាប់សំគាល់អត្តសញ្ញាណរបស់ប្រជាជាតិ។

តើប្រជាជាតិជាអ្វី ?

ប្រជាជាតិមានអត្តរស់បី :

១ .ទឹកដី និង ប្រជាពលរដ្ឋ (corps),

២. បញ្ញាបានសម្រេចមួយ (intelligences Finies),

៣.ជំនឿ លើគំនិតខ្ពង់ខ្ពស់មួយ ដូចជា សាសនា ឬ ព្រះ ដែលគេយល់ឃើញថាជា ជម្ចាក្រិះរបស់មនុស្ស។

ប្រលឹងជាតិជា បញ្ហាបានសម្រេច ដែលជា បញ្ហាកើតមានឡើង បន្តៗគ្នា តាំងពីប្រជាជាតិ មានកំណើតមក ដូច្នេះក្នុងការវិវឌ្ឍន៍ របស់សង្គមជាតិ ពីដំណាក់កាលមួយ ទៅដំណាក់កាលមួយ តែងតែមាន ខណៈកាល សម្រេចមួយ ដែលជា បញ្ហាបានសម្រេចមួយ សំរាប់ពង្រឹងគ្រឹះប្រជាជាតិ។ ការបូករួមខណៈកាលជាបន្តនិមួយ រួមបានជាបញ្ហាបានសម្រេច របស់ប្រជាជាតិនោះឯង។

យើងដឹងថា ប្រជាជាតិខ្មែរ ក្នុងរយៈពេលដ៏យូរមួយ (៥ សតវត្ស) មានដំណើរបាក់ នូវការវិវឌ្ឍន៍ នៃបញ្ហាជាតិគឺបាត់ព្រលឹងជាតិ ក្នុងខណៈកាល ដែលបាត់ព្រលឹងជាតិនេះ យើងសង្កេតឃើញ, តាមស្នាមប្រវត្តិសាស្រ្ត, ការរស់នៅរបស់ប្រជាពលរដ្ឋ គឺគាត់ រស់ក្នុងទំនាមទំលាប់មួយគ្មានអភិវឌ្ឍន៍ភាព ក្នុងបញ្ហាជាតិ ដែលនាំឲជាតិខ្មែរយើងធ្លាក់ទៅក្នុងអគ្គុងគត រហូតស្ទើរតែក្ស័យជីវិតជាតិតែម្តង ដែលជា ឱកាសងាយស្រួល ដល់ប្រទេសជិតខាង ធ្វើនយោបាយវាតទឹកដី ដែលជា ការវិនាសដល់ប្រជាជាតិនិង ជាតិសាសន៍ខ្មែរ : « បាត់ព្រលឹងជាតិ គឺបាត់អារុំធសំរាប់ការពារទឹកដីជាតិ »។ យើងដឹងថា វិនាដកម្មខ្មែរនេះត្រូវបាន អ្នកកវីបុរាណខ្មែរយើងជាច្រើន លើកយកមកតែង ជាជាកាព្យសំរាប់ទុកជា មេរៀនសំរាប់ប្រជាលរដ្ឋខ្មែរ, ឧទាហរណ៍ ដូចជា បន្ទាំក្រុមដុំយជាអាទិ។ វិនាដកម្មនេះទៀត ដែលជាហេតុ នាំឲខ្មែរយើងបានយល់ឃើញថា

សិទ្ធិសញ្ញាអាណាព្យាបាលបារាំង នាឆ្នាំ១៨៦៣ ជាការសង្គ្រោះជាតិខ្មែរ ពីសេចក្តីស្លាប់ ទោះបីសិទ្ធិសញ្ញានេះ គ្រាន់តែ ការដូរ អ្នកត្រួតត្រាខ្មែរ ពីសៀម មកបារាំងវិញ ក៏ដោយ។

គួរយើងធ្វើការពិចារណាដែរ អំពីធាតុ នៃរដ្ឋរបស់ប្រជាជាតិខ្មែរ ព្រោះធាតុរបស់រដ្ឋនេះ នាំឲយើងយល់កាន់តែជ្រៅ លើសារជាតិ នៃរបៀបដឹកនាំជាតិរបស់អ្នកដឹកនាំខ្មែរ និង ឧបាទាន នៃចិត្តវិជ្ជា របស់ប្រជាពលរដ្ឋខ្មែរ ចំពោះប្រជាជាតិខ្លួន។

យើងដឹងថា ធាតុរបស់រដ្ឋមានច្រើនបែបយ៉ាង :

រដ្ឋ-ប្រជាជាតិ ប្រជារាស្ត្រ-ប្រជាជាតិ វប្បធម៌-ប្រជាជាតិ។

« រដ្ឋ-ប្រជាជាតិ » ជាប្រជាជាតិ មានគ្រឹះ លើភូមិសាស្ត្ររូបនិយម ដែលផ្ទុយស្រឡះពីគ្រឹះ « ប្រជារាស្ត្រ-ប្រជាជាតិ » ដែលមាន សារជាតិ ជាអត្តសញ្ញាណ នៃរដ្ឋគឺ « ភាសារជាតិ », « បវេណី » និង « សាសនា » ។ ចំណែកឯ « វប្បធម៌-ប្រជាជាតិ » ជាប្រជាជាតិ មានវប្បធម៌ ជាគ្រឹះរបស់សង្គម ដូចជា ទម្លាប់, ឫកពា, ចរិត, ប្រតិកម្មរួមគ្នា នៃប្រជារាស្ត្រ ក្នុងការរស់នៅជាធម្មតា។

យើងសួរថា តើប្រជាជាតិខ្មែរ ជាប្រជាជាតិបែបណា ?

ខ្មែរយើងតែងតែបែងចែក ប្រជាជាតិខ្លួន ជាដំបន់ភូមិសាស្ត្រ ដូចជាយើងនិយាយថា ខ្មែរលើ, ខ្មែរកណ្តាល និង ខ្មែរក្រោម។ តាំងតែពីសម័យនគរហ្វូណន់ (ឈ្មោះចិនហៅ) ដែលជាពាក្យកំឡាយពី « នគរភ្នំ » ក៏ខ្មែរយើង យកពាក្យទីកន្លែងភូមិសាស្ត្រ សំរាប់ដាក់ឈ្មោះ ឲនគរខ្លួនដែរ។ ឯចំណែក « នគរចេនឡា » (ឈ្មោះចិនហៅមិនច្បាស់) បើតាមការស្រាវជ្រៀវ របស់លោកបណ្ឌិត ម.ត្រាណេ : ពាក្យចេនឡាននេះ ជាពាក្យកំឡាយពីពាក្យខ្មែរថា « ជាន់លើ » ការអះអាងនេះ, លោក ត្រាណេ ផ្អែកទៅលើសក្ខីកម្មរបស់ជនជាតិខ្មែរយើង រស់នៅខេត្ត សូរិន្ទ្របូរិរម្យ និង អ៊ូប៊ុន, ក្នុងដំបន់ខ្ពង់រាប់ នៃជ្រលងទន្លេមូល នៃខេត្តនគររាជសីមា ស្ថិតនៅម្ខាងទៀត នៃជួរភ្នំដងរែក។ ពួកគេ មានទម្លាប់ តាំងខ្លួន ជាខ្មែរលើ ដោយប្រៀបផ្ទឹមខ្លួនគេនឹងជនជាតិខ្មែរក្រោម ដែលថៃហៅថាខម។ លោក ត្រាណេ សរសេរបន្ថែមថា : « ដោយចោទសួរន័យរបស់ពាក្យ (ជាន់លើ) ពួកខ្មែរនៅខេត្តសុរិន្ទ្រ បានឆ្លើយតប និង អះអាងថា ដូនតារបស់គេ ក៏និយមពាក្យនេះដែរ គឺសំរាប់សំដៅទៅលើខ្មែរ រស់នៅជួរភ្នំដងរែក ដែនដីជាន់លើ ដែលគេទុកជា ស្រុកកំណើតរបស់ពូជពង្សវង្សត្រកូលរបស់ពួកគេ ដែលជាខ្មែរលើ »។

យើងសង្កេតឃើញ មកទៀតថា នៅពេលដែល នគរ « ជាន់លើ » ឬ « ចេនឡា » បែកជារដ្ឋពីរ ខ្មែរយើង នៅ

តែយកគោលភូមិសាស្ត្ររូប សំរាប់សំគាល់ដំបន់ នៃរដ្ឋ បំបែកជាពីរគឺ « ថេនឡាទឹក » និង « ថេនឡាគោក »។ ក្នុងបច្ចុប្បន្នកាលនេះទៀត ខ្មែរយើង នៅតែបែងចែក ប្រជាជាតិខ្លួន ជាដំបន់ភូមិសាស្ត្រដងដែល គឺមាន :

ខ្មែរលើ (ទឹកដីខ្មែរ ដែលប្រទេសថៃ គេភ្ជាប់ក្នុងប្រទេស គេ), ខ្មែរកណ្ដាល (ទឹកដីប្រទេសខ្មែរបច្ចុប្បន្ន) និង ខ្មែរ ក្រោម (ទឹកដីកូសាំងស៊ីន ដែលវៀតណាម គេភ្ជាប់ក្នុង ប្រទេសគេ)។

តាមស្នាមប្រវត្តិសាស្ត្រ ប្រជាជាតិខ្មែរ ជាប្រជាជាតិមួយ កើតមានឡើង ពីការប្រជុំផ្គុំ នៃរដ្ឋតូចៗ ជាច្រើន ដែល បានចុះចូល តាមការបង្ខំក្ដី តាមចេតនាក្ដី ក្នុងរដ្ឋធំ ជាងគេមួយ។ ខ្មែរយើងនិយមហៅរដ្ឋថា ស្រុក, ដូចយើង ហៅ ប្រទេសខ្មែរថា « ស្រុកខ្មែរ » នោះឯង។ ពាក្យ « ចៅហ្វាយស្រុក » គឺជា ចៅហ្វាយរដ្ឋ (Chef de l'Etat) មានអំណាចផ្ដាច់ការ ដែលជា អំណាចតពូជ លើទឹកដី ដែលឋិត នៅក្រោមការត្រួតត្រារបស់ខ្លួន ទោះបីខ្លួនឋិត នៅក្រោមអំណាចមជ្ឈិមក៏ដោយ តែអំណាចអធិរាជនោះ តែងតែទុក ស្វ័យភាពឲចៅហ្វាយស្រុកនិមួយៗ ត្រួតត្រា ស្រុក តាមឆន្ទៈរបស់អ្នកត្រួតត្រានោះ។

ក្នុងរាជពង្សាវតាខ្មែរ ក្នុងរាជព្រះឥន្ទរាជា ជាស្ដេចសៀម ត្រួតស្រុកខ្មែរ ក្នុង គ.ស. ១៣៨០ (ឯកសារលោក អេង សុ

ត, ទំព័រ៤៧) បានសរសេរទុក ការចោទសួរ ជាសំនួរ នៃព្រះបរមរាជា ស្តេចសៀម ដែលត្រូវជាបិតាព្រះឥន្ទរាជា ទៅមន្ត្រីខ្មែរម្នាក់ ដែលជាអ្នកនាំ ព្រះអង្គដើរមើលបូរីមហានគរ ក្រោយពីព្រះអង្គ ឈ្នះសង្គ្រាម, នៅពេលនោះ, ព្រះអង្គឃើញមានប្រសាទ និង រោងទង, ផ្ទឹមថែវខ្វាត់ខ្វែងច្រើនអន្លេ,ទើបទ្រង់ ត្រាសសួរមន្ត្រីខ្មែរថា : « តើទីកន្លែងជាកន្លែងព្រះរាជបុត្រ ឬ ជាទីកន្លែងព្រះអគ្គមហេសី ឬជាទីកន្លែងអ្វី ? », មន្ត្រីខ្មែរក្រាបទូលថា : « ទីនេះហៅថាប្រសាទ១៥៥, ល្វែង និង រោងទង, រោងជួង, ដំណាក់ពិសេស, ស្រះស្រង់រងថ្លា, សួនច្បារ, ផ្កាដំណាំ និង កំផែងខ្វាត់ខ្វែង, ច្រើនថ្នល់ច្រើនថ្នាក់នេះ ជាប្រសាទ សម្រាប់ព្រះរាជបុត្រក្សត្រ គ្រប់នគរ ជាចំណុះ មាន ១៥៥ នគរដែលព្រះអង្គ តែងយកព្រះរាជបុត្រ ឲមកនៅបម្រើ តាងព្រះអង្គគ្រប់នគរ ក្នុងសម័យខ្មែររុងរឿង។ ក្នុងសម័យនោះព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ទ្រង់គង់នៅប្រាសាទបាយ័ន ឯចំណែកព្រះរាជបុត្រ ទ្រង់គង់ក្រសាលនៅប្រាសាទពិមានអាកាស, ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ ដែលបានបង្វែរនគរតូច ទៅជាវត្តនោះ ទ្រង់ព្រះនាមព្រះបាទ បទុមសុរិយោវង្ស ការបង្វែងនេះ គឺសំរាប់ តម្កល់ព្រះត្រៃបិដក នៅនគរតូច ឬ អង្គរវត្ត »។ ព្រះចៅបរមរាជា ទ្រង់ជ្រាបហើយ ទ្រង់ព្រះអំណរណាស់។ តមក ទ្រង់ត្រាស់ឲមន្ត្រីសៀម៨នាក់នៅរក្សាព្រះនគរខ្មែរ ជាមួយនឹងព្រះឥន្ទរាជា ជាព្រះរាជ

បុត្រ។ ព្រះអង្គ ចនិមន្តព្រះពុទ្ធរូប មាស, ប្រាក់, សំរិទ្ធិ, ព្រះកែវ, ព្រះគោ, រូបសត្វទីទៃ ជាច្រើន និងព្រះសង្ឃសមណៈ ចនាំយកទាំងពញ្ញាកែវ, ពញ្ញាទ័យ ជាព្រះរាជបុត្រ នៃព្រះបាទធម្មាសោករាជ (ស្តេចខ្មែរ សុគតក្នុងបន្ទាយមហានគរ ក្នុងគ្រាធ្វើសង្គ្រាមនឹងសៀម ជំនាន់នោះ) និងទ្រង់ចកៀរគ្រួខ្មែរបានចំនួន ៧ម៉ឺននាក់ ហើយចលើកទ័ពនៅក្រុងស្រីអយុធ្យាវិញ។

ក្នុងឯកសារនេះដែរ បានសរសេរថា ស្តេចខ្មែរ ដែលថយព្រះតេជានុភាព បណ្តាលមកពីគ្មានបុត្រក្សត្រ គឺព្រះបាទសេណរាជ (ស្តេចដែលតាត្រសក់ផ្អែមបានធ្វើឃាត), រៀងមកទៀត, ព្រះមហាក្សត្រខ្មែរ មានតេជានុភាពត្រឹមត្រូវឡើងវិញ ទាល់តែមកដល់ព្រះចៅបរមរាជា, ស្តេចសៀម, មកវាយបែកព្រះនគរក្នុងឆ្នាំ ១៣៨០។

ត្រឡប់មកនិយាយអំពីគំនិត « រដ្ឋ-ប្រជាជាតិ », អំណាចអធិរាជ ត្រូវការជាចំបាច់ មានកម្លាំងកងទ័ពច្រើន មានអនុភាព សំរាប់ត្រួតត្រាទឹកដីដ៏ធំទូលំទូលាយមួយ ហើយត្រូវការស្វាមីភក្តិដាច់ខាត ពីសំណាក់មេដំបន់និមួយៗ ឬចៅហ្វាយស្រុក។ បើគ្មានវត្ថុធាតុទាំងពីរនេះទេ គឺច្បាស់ជាអំណាចអធិរាជនេះ មិនអាចរស់នៅគង់វង់បានយូរនោះឡើយ។ បើយោងតាមប្រវត្តិសាស្ត្រ ប្រទេសខ្មែរ ជា « រដ្ឋ-ប្រជាជាតិ » (ផ្ទុំ ១៥៥រដ្ឋតូចៗ) មានរដ្ឋធំពីរ ជារដ្ឋ

អ្នកផ្ញើសមោធាន (អ្នកប្រមូលឲមានតែមួយ)។ ជាដំបូង
គឺនគរ ភ្នំ (ហ្វូណន់), បន្ទាប់មក គឺនគរ ចេនឡា (ជាន់
លើ), តាមទស្សនៈ របស់ភិក្ខុតោ ប៉ាង ខាត់ (ដកស្រង់ពី
សៀវភៅប្រទេសខ្មែរ របស់សមាគម Promo Khmer,
ក្រោយពីបានរួបរួមនគរទាំងពីរនេះ ឲទៅតែមួយ, ខ្មែរ
យើង ដាក់ឈ្មោះនគរថា : កម្ពុជា, ពាក្យកម្ពុជា កើតចេញ
មកពីពាក្យឥសីកម្ពុ (ស្វយម្ភូវ) ព្រោះកាលដែល ឥសីកម្ពុ
បាននាងអប្សរា « មេរា » ជាភរិយា ក៏បានកើតទៅជា
វង្សមួយ ខាងនគរចេនឡា ហៅថា សូរ្យវង្ស។ តាមប្រវត្តិសា
ស្ត្រ, ការសម្ព័ន្ធ « កម្ពុ-មេរា » នេះ ក៏កើតបានជាបុត្រាពីរ
ព្រះអង្គហៅថា កម្ពុជ:, បុត្រកម្ពុ គឺ ស្រុតវរ្ម័ន និង ស្រេស្ឋវ័
រ្មន សោយរាជ្យ ខាងចេនឡាជាប់រៀងមក។ ដើមឡើយ គេ
មិនសូវឃើញមាន ប្រើពាក្យ កម្ពុជ:នេះទេ តែកាល
ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ (៨០២-៨៥០) បានសោយរាជ្យ មាន
អំណាចខ្លាំងពូកែ, ព្រះអង្គបានរួបរួម ចេនឡាដីគោក,
ចេនឡាទឹក ជាប្រទេសមានឯកភាព ជារដ្ឋតែមួយ ហើយ
ទើបឃើញមាន សិលាចារឹកប្រើពាក្យថា កម្ពុជទេស ឬ
កម្ពុទេស:, ប្រទេស នៃបុត្រកម្ពុ។ តែទោះបីយ៉ាងណាក៏
ដោយ, ខ្មែរយើងនៅតែហៅនគរខ្លួនថា « ស្រុកខ្មែរ » ជា
និច្ច ដែលជា ប្រទេសរបស់អំបូរ « ខ្មែរ-មន »។

ធាតុជា « រដ្ឋ-ប្រជាជាតិ » ជាប្រទេសរួមរដ្ឋ ជាច្រើនមួយ មានការពិបាកច្រើន ក្នុងការស្វែងរក អត្តសញ្ញាណរួម ដើម្បី ទុកជាតម្លៃរួម សំរាប់បង្កើត នូវកម្លាំងរួម ដើម្បី ការពារតម្លៃរួមនោះ។ ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២ ទ្រង់ បាន ស្វែងរកតម្លៃរួម ដោយយកតួ « អង្គស្តេច » ទៅជា « ស្តេចអទិទេព » (Dieu Roi) ជាមហាក្សត្រ មានអំណាច អាណាចក្រ និង វេហាចក្រ ឋិតនៅពីលើ ស្តេចរដ្ឋ ទាំងឡាយ ដែលជាស្តេចចំណុះ។ យើងដឹងថាលទ្ធិទេវរាជ នេះអាចមាន ប្រសិទ្ធិភាពលុះត្រាតែ មហាក្សត្រនោះ ជា ស្តេចយោធិន ល្បីខាងផ្ទៃ និង ឈ្នះសង្គ្រាមគ្រប់សមរភូមិ ដូចករណី ព្រះពាទជ័យវរ្ម័នទី២នោះឯង។ បើនិយាយឲក្លី គឺត្រូវមាន កម្លាំងទ័ព ជាអចិន្ត្រៃយសំរាប់រក្សាមហានគរ ឲបានគង់វង់។ បើគ្មានកម្លាំងទ័ពនេះ គឺច្បាស់ជា បាត់គ្រិះ សំរាប់ការពារ ឯកភាពមហានគរ វានាំបង្កើត អនាធិបតេយ្យពេញផ្ទៃប្រទេសជាពុំខាន។

យើងលើកយកករណី ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ (១១៨១-១២១៨) មកបង្ហាញអំពីការស្វែងរកតម្លៃរួមជាតិ ផ្ទុយស្រឡះពី ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី២។ យើងដឹងថា ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៧ ទោះបីព្រះអង្គ ជាស្តេចយោធិន ឈ្នះសង្គ្រាមក៏ដោយ តែទ្រង់យល់ឃើញថា លទ្ធិ « ស្តេចអទិទេព » លែងមានឥទ្ធិពល សំរាប់ដឹកនាំទៀតហើយ ដូច្នេះទ្រង់ បង្កើតលទ្ធិដឹកនាំថ្មីមួយ ដោយយក « អង្គស្តេច » ជាអ្នកដឹកនាំ

មានអំណាច ជាបុគ្គលជាទីស្រឡាញ់ (Pouvoir charismatique) មានសីលធម៌ និង មេត្តាធម៌។ ក្នុងលទ្ធិថ្មីនេះ ទ្រង់យកពុទ្ធសាសនា ជាគ្រឹះ ព្រោះជា សាសនារបស់ប្រជារាស្ត្រ។ ដើម្បីបង្ហាញទឹកចិត្តព្រះអង្គ ក្នុងលទ្ធិនេះ ព្រះអង្គ បញ្ជាឲកសាងប្រាសាទបាយ័ន សំរាប់តំកល់បដិមាពុទ្ធរាជអង្គយ៉ាងធំ (កំពស់ជិត ៤ម.) និង កសាងមន្ទីពេទ្យ ១០២ សំរាប់ព្យាបាលជម្ងឺប្រជារាស្ត្រគ្រប់វណ្ណៈ។ គួរយើងដឹងដែរថា ក្នុងសតវត្សទី១៣ នៅទ្វិបឥណ្ឌា ត្រូវជនជាតិកាន់សាសនាអ៊ីស្លាម បានជ្រៀតចូល ហើយធ្វើចម្បាំងឈ្នះ ហើយត្រួតត្រាទ្វិបឥណ្ឌាតែម្តងក្នុងកំឡុងឆ្នាំ ១២០៩ (ឆ្នាំដែលពួកអ៊ីស្លាម បង្កើតរដ្ឋអ៊ីស្លាមមួយ ដែលមានក្រុងដេលីជារាជធានី)។

ការកាន់កាប់នេះ មានភាពហិស្សាណាស់ ពួកអ្នកឈ្នះ បានដុតវិហារព្រហ្មញ្ញសាសនា និង សម្លាប់យ៉ាងឃោរឃៅបំផុតពួកអ្នកកាន់សាសនានេះ និង ចាប់ស្ត្រី ធ្វើជាទាសី។ ប្រទេសឥណ្ឌានៅក្នុងពេលនោះ ត្រូវពួកអ្នកឈ្នះបង្ខិនបង្ខោចយ៉ាងខ្លោចផ្សា។ ស្ថានការណ៍មិនល្អ នៅប្រទេសឥណ្ឌានេះ អាចឲយើងធ្វើការស្មានបានថា នៅប្រទេសកម្ពុជា រយៈពេលនោះ មានការថយឥទ្ធិពល នៃពួកព្រាហ្មណ៍បុរោហិតយ៉ាងខ្លាំង លើវណ្ណៈអ្នកដឹកនាំខ្មែរ, ឧទាហរណ៍ ដូចយ៉ាង ការដូរ របបនយោបាយទេវរាជ មកជា របបនយោបាយពុទ្ធរាជ។ ការបង្កើតតម្លៃរួមសំរាប់ជាតិ ដោយ

យកពុទ្ធសាសនា ជាគ្រឹះ តម្រូវឲយើង ធ្វើការពិចារណា លើធាតុពុទ្ធសាសនា ក្នុងលទ្ធិដឹកនាំខ្មែរ ដែលមានរៀបរាប់ខាងក្រោមនេះ។

យើងដឹងថា ពុទ្ធសាសនា ជាសាសនា ដើម្បីបុគ្គល ជាផ្លូវសំរាប់បុគ្គលម្នាក់ស្វែងរកសុខសំរាប់អាត្មា ធ្វើធម៌ ដើម្បីឲរួចចេញពីកង់ចក្រ នៃជីវិតសត្វលោក គឺខំ កសាងបុណ្យ ដើម្បីឈប់ឲកើតមានជីវិត ជាសត្វលោក ដែលយើងហៅថាឋាននិព្វាន។ រួមសេចក្តីមក ពុទ្ធសាសនា មិនអាចជាលទ្ធិសំរាប់បង្រួបបង្រួមតម្លៃរួមបាននោះឡើយ ព្រោះថាគុណូបការ (mérite) កើតមកពីការធ្វើបុណ្យ គឺសំរាប់តែបុគ្គលម្នាក់ ដែលគេខំកសាង សំរាប់តែអាត្មាតែប៉ុណ្ណោះ, ឧទាហរណ៏គឺថា « បុគ្គលម្នាក់ ពុំអាចធ្វើបុណ្យ សំរាប់បុគ្គលម្នាក់ទៀត ឬ សំរាប់ក្រុមមនុស្សមួយ ឬ ប្រជាពលរដ្ឋប្រទេសមួយ ឲបានទទួលផល ពីបុណ្យរបស់ខ្លួនបានឡើយ »។ តែប្រជារាស្ត្រ អាចទាញប្រយោជន៏ ពីលទ្ធិនយោបាយពុទ្ធរាជបាន គឺសេចក្តីអាសូរ និងមេត្តាធម៌នៃអ្នកដឹកនាំលើទុក្ខវេទនារបស់ខ្លួន។ មេត្តាធម៌នេះ នាំបន្ថយចិត្តអ្នកដឹងនាំក្នុងគំនិតជិះជាន់ និង ឆ្លៀតរកប្រយោជន៏លើកម្លាំងរាស្ត្រ។ ហេតុនេះ បានជា លទ្ធិនយោបាយពុទ្ធរាជ មានជោគជ័យណាស់ក្នុងចំណោមប្រជារាស្ត្រ : « បើស្តេចមានចរិតស្លូតបូត គឺច្បាស់ជារាស្ត្រ

បានសុខ តែបើស្តេចមានចរិតពាល គឺច្បាស់ជានការ វិលាយហិនហោច »។

ក្នុងប្រវត្តិសាស្ត្រ, យើងដឹងថា ព្រះបាទជ័យវរ្មន ទី៨ (១២៤៣-១២៩៥) ជាស្តេច ទទួលខុសត្រូវធំ ក្នុងរឿង ប្រតិកម្មប្រឆាំងនឹងពុទ្ធសាសនា ព្រោះព្រះអង្គ ជាអ្នកធ្វើ អនុគ្រោះ សាជាថ្មីឡើងវិញ ឲពួកព្រាហ្មណ៍បុរោហិត មាន ឥទ្ធិពល លើនយោបាយដឹកនាំជាតិ។ ក្នុងរជ្ជកាលរបស់ ព្រះអង្គ ទ្រង់បានផ្លាស់ប្តូរ របបនយោបាយពុទ្ធរាជ មក ទេវរាជវិញ ដែលនាំឲមានអាស្រូវបារាយកេរ្តិ៍ ដល់ការ ដឹកនាំរបស់ព្រះអង្គ, មិនតែប៉ុណ្ណោះ ការប្រែប្រួលនេះ ទៀត វានាំឲមានការបែកបាក់ក្នុងវណ្ណៈអ្នកដឹកនាំ និង ការបះបោរ នៃរដ្ឋចំណុះជាច្រើន ដែលជារដ្ឋនិយមពុទ្ធ សាសនា ជាអាថិ គឺរដ្ឋនៅក្នុងប្រទេសសៀម និង លាវ បច្ចុប្បន្ន ដែលខ្មែរយើងហៅថា ខ្មែរលើ (ចេនឡា) ដែល ប្រជារាស្ត្រ និង អ្នកដឹកនាំដំបន់ តែងតែគោរពពុទ្ធ សាសនា តាំងពីបុរាណកាលមកម្លេះ។ ស្តេចខ្មែរសោយរាជ្យ បន្តពី ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៨ មានព្រះបាទឥន្ទ្រវរ្ម័នទី៣ (១២៩៥-១៣០៧), ព្រះបាទឥន្ទ្រវរ្ម័នទី៤ (១៣០៧-១៣២៧) ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៩ (១៣២៧-១៣៤០) មានការជួបប្រទះ នឹង វិបត្តិនយោបាយផ្ទៃក្នុងច្រើន ក្នុងការដឹកនាំជាតិ។ ប្រទេសខ្មែរ បាត់ឯកភាព ដោយសារ អំណាចកណ្តាល បាត់អនុភាព ជាអំណាចឯកសមោធាន។ ភាពចលាចល

និង អនាធិបតេយ្យ ក្នុងអាណាចក្រ កាន់តែមានច្រើន ឡើងៗ ក្នុងរជ្ជកាលព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៩, ហេតុនេះឯង បានជា ប្រវត្តិសាស្ត្រ មានការអស់អែកយ៉ាងខ្លាំង មិន ដឹងថា ត្រូវដាក់ស្តេចអង្គណា ជាស្តេចសោយរាជ្យ បន្តពី ព្រះបាទជ័យវរ្ម័នទី៩ ដែលជាស្តេចចុងក្រោយបំផុតរបស់ សន្តិវង្សមហានគរ។

ដូចបានរៀនរាប់ខាងលើរួចមកហើយ (យោងលើឯកសារ លោក អេង សុត, ដកស្រង់ពីពង្សាវតារខ្មែរ) ព្រះបាទសេ ណរាជ ដែលជាស្តេចចុងក្រោយបំផុត នៃសន្តិវង្សមហា នគរ បានចាកចេញពីមហានគរ មកតាំងរាជធានី នៅ ភ្នំប្រសិទ្ធិ, បើតាមការយល់របស់យើង, ការបោះបង់ចោល នេះ គឺគ្មានអ្វីពីការរត់គេចពី ការបេះបាលប្រឆាំងនឹង ព្រះអង្គនោះឡើយ តែព្រះអង្គបានជួបនឹងអភ័ព្វ មករស់ នៅក្នុងដំបន់មួយ ដែលប្រជារាស្ត្រ ជាអ្នកស្រឡាញ់ពុទ្ធ សាសនាខ្លាំង ហើយជាពិសេស មានអ្នកឧបត្ថម្ភសាសនា ដ៏ឆ្នើមមួយ គឺតាត្រសក់ផ្អែម ដែលជា មនុស្សម្នាក់ ប្រកបដោយគតិបណ្ឌិតគួរឲគោរព។ សេនាបតីមន្ត្រីមួយ ក្រុម ដែលស្រឡាញ់ពុទ្ធសាសនា មើលឃើញ គុណសម្បត្តិតា ត្រសក់ផ្អែមនេះ បានរួមគំនិតគ្នា ក្បត់នឹងមហាក្សត្រ ដោយយកតាត្រសក់ផ្អែម ដែលជាបុគ្គលមានប្រជាប្រិយ ភាព ឲជាអ្នកដឹងនាំកំពូល នៃបដិវត្តន៍វាំងមួយ គឺការធ្វើ ឃាតតាមផ្លូវសម្ងាត់ព្រះមហាក្សត្រ។ តាមការយល់របស់

យើង, ព្រះបាទសេណរាជ ត្រូវបានសេនាបតីរបស់ព្រះអង្គ ធ្វើឃាតក្នុងព្រះរាជវាំង ហើយនាំគ្នា យកសពព្រះអង្គទៅ ចោលក្នុងចំការត្រសក់ របស់តាត្រសក់ផ្អែម ហើយនាំគ្នា បង្កើតរឿងស្តេចទៅឃ្លាំមើលតាត្រសក់ផ្អែម ក្រែងគាត់ លួចលក់ត្រសក់ ឲជនឯទៀតខុស បំរាមរបស់ព្រះអង្គ ហើយត្រូវបានម្ចាស់ចំការ ធ្វើឃាតដោយជួននោះទៅ។ យើងយល់ឃើញថា ទោះបី តាត្រសក់ផ្អែម ចូលរួមចំណែក យ៉ាងសកម្មក្នុងរឿងក្បត់ស្តេចនេះក៏ដោយ, គាត់ច្បាស់ ជាប្រាប់ ពួកសេនាបតីថា គាត់មិនព្រមធ្វើឃាតស្តេច ដោយផ្ទាល់ដៃគាត់នោះឡើយ ព្រោះគាត់ជាអ្នកកាន់ពុទ្ធ សនា ដូច្នេះរឿងធ្វើឃាត គឺជារឿងពួកសេនាបតី ចំណែក គាត់គឺជា អ្នកបញ្ចុះបញ្ចូល និង ពន្យល់ប្រជារាស្ត្រថា ឃាតកម្មស្តេចនេះ ជាឃាតកម្មដោយជួន ដែលជា កម្ម ផលរបស់ព្រះបាទសេណរាជតែប៉ុណ្ណោះ។

យើងដឹងហើយថា ទីបញ្ចប់ នៃសន្តវង្សអង្គរ ក៏ជាទីបញ្ចប់ ជាស្ថាពរ នៃលទ្ធិទេវរាជនោះដែរ។ ចាប់តាំងពី រជ្ជកាលព្រ បាទតាត្រសក់ផ្អែមមក រហូតមកដល់បច្ចុប្បន្នកាល លទ្ធិ នយោបាយខ្មែរយើង តែងយកពុទ្ធសាសនាជាគ្រឹះជាតិ។ របបរាជានិយម បានយកបាវចនា « ជាតិ, សាសនា និង មហាក្សត្រ » ជាព្រលឹងជាតិ, យើងសួរថា តើបាវចនានេះ ជាកត្តា បង្រួបបង្រួមជាតិខ្មែរយើងបានដែរឬទេ ? តើ

ជា បាវចនា ថាមវន្ត (dynamique) ឬ ជា ឋិតវន្ត (statique) ?

ការយកអង្គរវត្ត ជាអត្តសញ្ញាណជាតិ តើសំរាប់គ្រាន់តែ ជាការរំលឹកអនុស្សាវរីយ៍ នៃសេចក្តីថ្កុំថ្កើងខ្មែរពីអតីតកាល ឬជា មាគ៌ាសំរាប់ខ្មែរ ដើរទៅរកសេចក្តីចំរើនជាតិក្នុងគតិថ្មី ដែលប្រកបដោយនវភាព (ភាពទំនើប) និង លទ្ធិប្រជាធិបតេយ្យសេរី ?

តាមការសំគាល់ឃើញអំពីវិបត្តជំខ្មែរបច្ចុប្បន្ន យើងយល់ឃើញថា ព្រលឹងជាតិឈរ លើបាវចនា « ជាតិ, សាសនា, មហាក្សត្រ » មិនពិតជាមាគ៌ា សំរាប់សង្គ្រោះជាតិខ្មែរបាននោះឡើយ បើអ្នកដឹកនាំខ្មែរ នៅតែរក្សា ចរិតខ្លួនជាអ្នកសោយសម្បត្តិ (សោយរាជ្យ) តាមអំណាចរបស់ខ្លួន និង ក្រាញក្នុងអំណាច ដើម្បីអញ។ ទោះបីប្រជាជាតិខ្មែរធ្លាប់ស្គាល់សេចក្តីរុងរឿងយ៉ាងណាក៏ដោយ តែបើតាមការសង្កេតមើលរបស់យើង យើងយល់ឃើញថា ខ្មែរយើងមិនដែលធ្លាប់មាន ព្រលឹងជាតិពិតប្រាកដនោះទេ ព្រោះទី១ ប្រជាជាតិយើងជា « រដ្ឋ-ប្រជាជាតិ", ទី២ សេចក្តីថ្កុំថ្កើង របស់ជាតិខ្មែរ គឺឈរលើកម្លាំងយោធា ដែលជាអំណាចបង្ខំ (coercitif), អំណាចនេះមិនត្រឹមតែបង្ខំឲនគរចំណុះខ្លាចតែប៉ុណ្ណោះទេ គឺបង្ខំឲ ប្រជាពលរដ្ឋខ្លួនឯងខ្លាចដូចគ្នាដែរ។ ក្នុងអំណាចបង្ខំនេះ អ្នកដឹកនាំ

ជាតិខ្មែរ តែងតែទុក ប្រជាពលរដ្ឋខ្លួនឯង ជាសត្រូវធំរបស់ខ្លួន មុនសត្រូវពីក្រៅប្រទេស ដូចក្នុងសង្គ្រាមចន្លោះឆ្នាំ ១៩៧០-១៩៧៥, ខ្មែរក្រហម បានទុករបបសាធារណរដ្ឋ ជាសត្រូវទី១ នៅចំពោះមុខខ្មាំងជាតិ គឺយួនកុម្មុយនិស្ត, មិនត្រឹមតែប៉ុណ្ណោះ ពេលពួកវាបានអំណាច, គឺពួកវា ទុកប្រជាពលរដ្ឋ ជាសត្រូវរបស់អំណាចបង្ខំរបស់ពួកវា ដែលមានឈ្មោះថា « អង្គការលើ »។ លោក វ៉ាន់ ឌីកាអុន, អ្នកមានគតិបណ្ឌិតខ្មែរម្នាក់, ធ្លាប់បានសរសេរថា : « នយោបាយខ្មែរ ឥតរាស្ត្រខ្មែរ », សំណេរនេះ ជាការសង្ខេបដ៏ត្រឹមត្រូវមួយ របស់ចិត្តគំនិត នៃអ្នកដឹកនាំខ្មែរគ្រប់វណ្ណៈ គឺគាត់ មិនដែល យកប្រជារាស្ត្រ ជាឧត្តមប្រយោជន៍ នៃប្រទេសនោះឡើយ។ អ្នកដឹកនាំ នៃរបបខ្មែរក្រហម និង របបបច្ចុប្បន្ន សុទ្ធតែជាពូជរាស្ត្រ (ប៉ុល ពត, ហ៊ុន សែន) តែមិនពិតជា ពួករាស្ត្រនេះ ស្រឡាញ់ប្រជារាស្ត្រខ្មែរ ដែលជាប្រភពកំណើតរបស់ខ្លួននោះឡើយ, មិនតែប៉ុណ្ណោះ, គេខំនាំគ្នា ពាក់ងារ ដែលមានក្នុងរបបសក្តិភូមិ ដើម្បី ឲប្រជារាស្ត្រ បំភ្លេចដើមកំណើត ជារាស្ត្ររបស់គេ។

អំណាចនៅស្រុកខ្មែរមិនមែន ជារឿងវណ្ណៈនោះឡើយ វាជាវប្បធម៌ ដុះស្លែមួយក្នុងសង្គមខ្មែរ ដែលនាំឲអ្នកដឹកនាំគ្រប់វណ្ណៈ ពេលណាខ្លួនមកកាន់អំណាច គឺត្រូវតែបន្តវប្បធម៌ចង្រៃនេះ តទៅទៀត គឺធ្វើនយោបាយ ឥតមានរាស្ត្រ

ដូចជាការយល់ឃើញរបស់លោក វាន់ ឌីកាអុននោះឯង។ រួមសេចក្ដីមក បើដឹកនាំឥតរាស្ត្រ គឺពិតជាឥតមានព្រលឹងជាតិនោះឯង។

ដូច្នេះ បាវចនា « ជាតិ, សាសនា, មហាក្សត្រ » គឺគ្រាន់ជាពាក្យ សំរាប់អ្នកដឹកនាំគ្រប់វណ្ណៈ យកមកច្រៀង សំរាប់ឲតែពីរោះត្រចៀកខ្លួនឯងតែប៉ុណ្ណោះ ព្រោះថា ខ្លួន ឥតត្រូវការ ឲរាស្ត្រស្ដាប់នោះឡើយ។ សួរថា តើព្រលឹងជាតិខ្មែរពិតគឺអ្វី ?

ចំពោះយើង ព្រលឹងជាតិខ្មែរ គឺប្រជារាស្ត្រខ្មែរនោះឯង។